

TRANSFORMACIJSKA TEHNIKA U SINTAKSI

1.0. Primjena transformacijske tehnike pri opisu jezičnoga sustava hrvatskoga ili srpskoga jezika s gledišta sintaktičke razine omogućuje ne samo da se u opsegu formaliziranijem nego ikada dosada metodološki egzaktno raščlane temeljni odnosi sintaktičkoga ustrojstva nego da se teoretski izričito pretpostave i oni odnosi u tom ustrojstvu koji su tradicionalnim pristupom ili tek intuitivno naslućeni ili su pak potpuno oštali izvan dosega već ustaljenoga lingvističkog pojmovlja.

Stoga će za potpuniji opis sintakse hrvatskoga ili srpskoga jezika s pomoću transformacijske tehnike biti nužno pojmovni i terminološki aparat proširiti i uskladiti ga s potrebom uvođenja novih pojmova i termina, u onolikoj mjeri koliko to budu zahtijevale metodološke implikacije teoretskih pretpostavaka s kojih polazi transformacijska analiza. Za sada se, dakako, još ne možemo ozbiljnije upuštati u sustavan prikaz pojmovne i terminološke odredbe svih onih odnosa uvođenje kojih će se dosljednom primjenom transformacijskog modela na višeznačne vidove sintaktičkog ustrojstva pokazati logički nužnim.

1.1. Mi ćemo se u ovom radu ograničiti na istraživanje i opis samo jedne vrste takvih odnosa. No prije nego pristupimo raščlambi tih odnosa u rečenicama, ukratko ćemo skicirati sintaktički model na kojemu će se temeljiti svi opisni postupci pri istraživanju. Od nekoliko teoretskih mogućnosti odabrat ćemo proizvodni ili generativni sintaktički model, odnosno njegovu samo formalno modificiranu verziju, pojmovno i terminološki prilagođenu sintaktičkom ustrojstvu rečenice hrvatskoga ili srpskoga jezika.¹

Osnovna je teoretska pretpostavka tog modela da je jezik beskonačan skup rečenica koje se pomoću rekursivnih pravila proizvode od

¹ O teoretskim postavkama proizvodnoga modela v. u knjizi R. Katičića *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije*, Zagreb 1967, str. 38 i d.; o metodološkim implikacijama transformacijskog opisa v. u knjizi istoga autora *Jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb 1971, u poglavlju *Sintaktičke studije*, str. 67—118, i u diplomskoj radnji iz opće lingvistike D. Škiljana *Transformacijski sintaktički opis na primjeru »Sume Striborove« Ivane Brlić-Mazuranić*, Zagreb 1971, str. 1—243.

konačnog skupa zadanih elemenata. Svako³ se od tako proizvedenih rečenica pretpostavljaju dvije sintaktičke strukture: površinska i dubinska. Površinska struktura rečenica je ona struktura koju nalazimo u ovjerenim rečenicama kakve se javljaju potvrđene u korpusu tekstova nekoga prirodnog jezika. Te rečenice raščlanjujemo primjenjujući na njih derivacijska i obavezna transformacijska pravila. Derivacija pri tom proizvodi ishodišne a obavezne transformacije od ishodišnih jezgrene rečenice. Jezgrene rečenice čine dubinsku strukturu jezika koji opisujemo. Na tako konstruirane rečenice u dubinskoj strukturi primjenjujemo zatim fakultativne ili izborne transformacije sve dotle dok ponovo ne dobijemo rečenicu od koje smo pri opisu pošli. Na elementima površinske strukture moguće je provesti fonološku a na elementima dubinske semantičku interpretaciju.

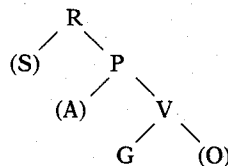
1.2. Za uspješan opis rečenica transformacijskom tehnikom osobito je važno metodološki ispravno pretpostaviti elemente dubinske strukture. Tom ćemo zahtjevu udovoljiti tako što ćemo na površinsku strukturu rečenica dosljedno primjenjivati derivacijska i obavezna transformacijska pravila. Derivacijska su pravila zasnovana na logičkom odnosu implikacije: $\longrightarrow a b$ (čitaj: ako *a* onda *b*). Ona daju upute o tome kojim elementima na desnoj strani implikacije treba postupno zamjenjivati elemente što se nalaze na lijevoj strani.

Da bismo takav formalizirani postupak pri utvrđivanju odnosa zavisnosti učinili što primjerenijim opisu rečenica, za članove implikacije uvest ćemo jednostavne simbole. Ovdje ćemo se uglavnom držati simbolâ koji su pri takvoj vrsti opisa u nas već uobičajeni. Njima ćemo označiti osnovne elemente sintaktičkog ustrojstva rečenice hrvatskoga ili srpskoga jezika. Navodimo ih izričito, ovim redoslijedom: R(rečenica), S(subjekt), P(predikat), V(verbum), A(adverb), G(glagol), O(objekt). Te ćemo elemente pretpostaviti kao temeljne sastavnice dubinskog ustrojstva svake rečenice. Odnosi među njima, strogo utvrđeni derivacijskim pravilima, izgledaju ovako:

- (1) $\longrightarrow R \underline{V} < S P > P$
- (2) $\longrightarrow P \underline{V} < A V > V$
- (3) $\longrightarrow V \underline{V} < G O > G$

(Znak *V* označuje mogućnost biranja elemenata na desnoj strani pravila kojima treba zamijeniti elementat na lijevoj strani; tako se npr. u prvom nizu simbol R mora zamijeniti ili elementima uređenog skupa <S P> ili samo simbolom P, ali nikako obojima istovremeno).

Tako formalizirane odnose rečeničnog ustrojstva iskazane derivacijskim pravilima možemo prikazati i derivacijskim rečeničnim stablom:

1.3. Svakom se od pretpostavljenih elemenata rečeničnog ustrojstva u derivacijskom stablu predviđa određen sintaktički položaj. Derivacijsko stablo i nije drugo do dubinska struktura svih rečenica. Sve su rečenice takve kakvima ih stablo predviđa, a one koje nisu takve opisujemo kao takve, uzimajući u obzir samo neke promjene što su na njima izvršene u procesu proizvodnje. Simboli u zgradama označuju da elementi na koje se oni odnose nisu u rečenici obavezni, dakle mogu i izostati. Ne mora naime baš svaka potvrđena i ovjerena rečenica hrvatskog ili srpskoga jezika imati baš sve elemente koji su našim proizvodnim modelom predviđeni; teoretski se međutim pretpostavlja da svaka rečenica te elemente ima jer je empirijski utvrdivo da ima rečenicâ koje ih naprosto imaju.

Pokušajmo to pokazati na jednostavnom primjeru. Rečenica *On ima auto*² pretpostavljena je međusobnim odnosom triju sintaktičkih elemenata: subjekta, predikata i objekta. Sintaktički položaj svih tih elemenata predviđen je i u derivacijskom stablu. Mjesto adverbâ, međutim, koje je u stablu također predviđeno (simbolom A), u toj je rečenici ostalo prazno. No to još nikako ne znači da njegov sintaktički položaj u stablu nije trebalo uopće predvidjeti. Kad bismo ga potpuno izostavili iz modela, kako bismo mogli iscrpno raščlaniti npr. rečenicu *On ju je žalosno pogledao*,³ u kojoj je uz ostala mjesta, što se pojavljuju već u prvoj rečenici, uspostavljeno još i mjesto adverbâ uvrštavanjem priloga *žalosno* uz predikat?

Može se na prvi pogled učiniti da rečenica *On ju je žalosno pogledao* međusobnim odnosom elemenata kojima je pretpostavljena: subjekt, (glagolski) predikat, objekt, adverb — upravo idealno odgovara i broju i odnosu rečeničnih elemenata u derivacijskom stablu. Nema naime nijednog elementa u toj rečenici kojega ne bi bilo i u stablu, i obratno. Rekli smo već da je stablo prikaz dubinske strukture svih rečenicâ. Elemente dubinske strukture utvrdili smo dokidanjem, transformacija.

Površinsku strukturu u našem primjeru čini rečenica koju upravo opisujemo. Ako smo već prethodno utvrdili da broj i odnos sintaktičkih elemenata u rečenici *On ju je žalosno pogledao* potpuno odgovara broju i odnosu sintaktičkih elemenata u derivacijskom stablu, kako se onda moglo dogoditi da je ta rečenica djelovanjem fakultativnih transformacijskih pravila ostala zapravo ista? Izgleda kao da smo je iz dubinske strukture u površinsku prenijeli nepromijenjenu. To je međutim samo prividno tako.

2.0. Osnovno je načelo transformacijskog opisa da se u procesu proizvodnje rečenicâ moraju transformirati svi elementi rečeničnog ustrojstva a ne samo neki njegovi dijelovi — a drugi da ostanu nepromijenjeni. Po tom načelu rečenica *On ju je žalosno pogledao* u površinskoj i dubin-

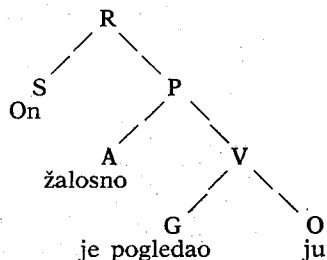
² I. Kušan, *Veliki dan*, Matica hrvatska, Zagreb 1970, str. 85.

³ I. Kušan, op. cit., str. 80.

skoj strukturi nije ista rečenica. Raščlanimo li tu rečenicu derivacijskim pravilima, rezultat će biti ovakav:

- R <S P>
- P <A V>
- V <G O>
- S on
- A žalosno
- G je pogledao
- O ju

ili u derivacijskom stablu:

Postava dobivena takvom proizvodnjom neovjerena je: * *On žalosno je pogledao ju*. Ta se postava međutim ne razlikuje od rečenice u površinskoj strukturi ni po čemu drugom osim po tome što su enklitike u njoj drukčije namještene. Nužno je zbog toga uvesti obavezno transformacijsko pravilo o ustaljenom rasporedu enklitika u postavi kako bismo mogli dobiti ovjerenu jezgrenu rečenicu *On ju je žalosno pogledao*.⁴

2.1. Iz netom opisana proizvodnog postupka izlazi da je derivacijsko stablo konstruirano tako da bude mjera razlike među rečenicama. Ono uvijek na isti način pokazuje u čemu se rečenice razlikuju jer uvijek na isti način pokazuje u čemu su iste. Razlika dakle između površinskog i dubinskog ustrojstva naše rečenice samo je teoretska razlika, nužno uvedena modelom koji na nju primjenjujemo. Drugo je pitanje hoće li baš ta razlika biti sintaktički relevantna kao kriterij za opis svake pojedine rečenice. Kad bi naime sve rečenice hrvatskoga ili srpskoga jezika u površinskoj strukturi izgledale kao naša navedena, i nikako drukčije, konstruiranje proizvodnog modela na pretpostavci o dvjema rečeničnim strukturama pokazalo bi se za opis tih rečenica slabo zanimljivim. Iz iskustva međutim znamo da se rečenice u površinskoj strukturi međusobno u znatnoj mjeri razlikuju. Proizvodni model te razlike svodi na isti tip odnosa u dubinskoj strukturi opisujući ih kao njezine specifične preoblike. Na osnovnim elementima rečeničnog ustrojstva mjeri sintaktički relevantnu različitost rečenica.

Nemoguće je naime opisati ni koliko su različite rečenice različite ni koliko bi različite mogle biti ako se prethodno ne pretpostavi da su iste. Kad jednom tako pretpostavimo i opišemo ono u čemu su iste, svaku je razliku tada dovoljno opisivati samo kao preobliku onoga što je pretpostavljeno kao isto.

2.2. Osnovni je dakle i nuždan uvjet opisu sintaktički relevantnih razlika među rečenicama transformacijskom tehnikom — načelna teoretska pretpostavka o tome da im je temeljno sintaktičko ustrojstvo svima zajedničko, isto. Ta se pretpostavka ne uvodi u opis kao tvrdnja o realnim svojstvima predmeta koji želimo opisati, nego upravo obratno: ona služi

⁴ Popis obaveznih transformacija za namještanje enklitika u rečeničnim postavama hrvatskoga književnog jezika v. D. Škiljan, op. cit., str. 24.

samo kao metodološki postupak pomoću kojega utvrđujemo da li se, kada, i pod kojim uvjetima empirijski ostvaruje ono što se njome pretpostavlja.

Proizvodnim je modelom predviđeno da sve rečenice u dubinskoj strukturi budu iste, da se međusobno ne razlikuju. Mjera te istosti rečenica u dubinskoj strukturi opet je naše derivacijsko stablo: odnosi rečeničnih elemenata pretpostavljeni u njemu izabrani su tako da svojom maksimalnom raznolikošću budu sintaktički jednako relevantni za opis svake rečenice. Nužna je dakle pretpostavka opisu bilo koje rečenice pretpostavka o njezinoj maksimalnoj sintaktičkoj raznolikosti. Takva je npr. rečenica *Brat ujutro kupuje novine*: površinsko njezino ustrojstvo po našem je modelu jednako njezinu dubinskom ustrojstvu.

Metodološki utvrđujući — na načelnoj teoretskoj pretpostavci o dvjema rečeničnim strukturama — i s t o s t dubinskog i površinskog ustrojstva te rečenice, model ne prestaje i dalje opisivati r a z l i k u među njima. Razlika je među njima naime nula. Model, prema tome, našu rečenicu opisuje utvrđivanjem njezine nulte razlikovnosti sa samom sobom na osnovi uvedene pretpostavke o njezinoj istosti samoj sebi. Nulta je razlikovnost tu bitno sintaktički relevantna za opis te rečenice. Teoretska pak pretpostavka o istosti rečenica samima sebi nije sintaktički relevantna samo za opis ove ili one rečenice nego je načelno sintaktički relevantna za opis svih rečenica jezičnoga sustava. Tek nakon utvrđivanja sintaktički relevantne istosti rečenica sa samima sobom možemo pristupiti opisu sintaktički relevantnih razlika.

Na jednoj se strani, dakle, identičnost naše rečenice samoj sebi metodološki utvrđuje dokidanjem razlike njezina površinskog i dubinskog ustrojstva, a na drugoj se strani ta razlika teoretski i dalje zadržava kao temeljni kriterij opisa.

3.0. U 1.0. rekli smo da primjena transformacijske tehnike u pristupu sintaksi omogućuje egzaktniji opis nekih odnosa u rečenici koji su porabom tradicionalnih metoda ostali neraščlanjeni. Pokušajmo to pokazati na jednom primjeru. Uzmimo npr. rečenicu *Drhtavim rukama Nada je otvarala sanjaricu*.⁵ Pomoću derivacijskih i obaveznih transformacijskih pravila toj ćemo rečenici pretpostaviti dvije jezgrene rečenice u dubinskoj strukturi:

- a) *Nada je rukama otvarala sanjaricu.*
- b) *Ruke u drhtave*.⁶

Želimo li sada od tako pretpostavljenih jezgrenih rečenica proizvesti rečenicu kakva je potvrđena u tekstu, primijenit ćemo na njih prikladne fakultativne transformacije. Budući da se u obje naše rečenice pojavljuje imenica koja je ista, bit će najprikladnije transformacijom dati uputu po kojoj će subjekt rečenice b) *ruke* biti smijenjen s odnosnom

⁵ I. Kušan, op. cit., str. 63.

⁶ Svakoj atribuciji u površinskom ustrojstvu rečenice pretpostavljamo predikaciju u dubinskom, pa je onda tako i opisujemo.

zamjenicom *koji* u istom rodu, broju i padežu, a zatim rečenica uvrštena u rečenicu a) uz istu onu imenicu koju smo smijenili u rečenici b). Tom transformacijom dobit ćemo postavu *Nada je rukama koje su drhtave otvarala sanjaricu*. U proizvodni proces uvodimo zatim transformaciju pomoću koje ćemo atribuciju, morfološki izraženu odnosnom zamjenicom *koji* i kopulom, smijeniti atribucijom izraženu sročnim odnosom pridjeva i imenice; dakle: *rukama koje su drhtave* smjenjuje se u *drhtavim rukama*. Potrebna je još samo transformacija za isticanje stavljanjem na početak rečenice da bismo konačno proizveli rečenicu kakva je potvrđena u tekstu.

3.1. Kad smo tako utvrđujući pravila proizvodnje opisali našu rečenicu, logično je pretpostaviti da ta pravila moraju vrijediti jednako i za opis svih ostalih rečenica kojima je površinsko ustrojstvo identično ustrojstvu naše rečenice. Svaka bi se naime takva rečenica morala sastojati od istih temeljnih elemenata dubinskog ustrojstva i od istih pravila proizvodnje koja na te elemente primjenjujemo. Opisujući jednu morali bismo dakle moći opisati i sve ostale. Pokaže li se takva pretpostavka utemeljenom, može poslužiti kao podloga formuliranju općeg pravila za određeni rečenični tip.

Pokušajmo stoga s tom pretpostavkom opisati npr. rečenicu *Jedna osa zuji i titravim koncima svoga osamljenog leta suče prostor*.⁷ Zanimarimo li sada za naš opis nebitne razlike, možemo prihvatiti da je njezino površinsko ustrojstvo jednako ustrojstvu rečenice *Drhtavim rukama Nada je otvarala sanjaricu*. Po tome će i pravila za proizvodnju obiju tih rečenica polaziti s istih temeljnih pretpostavaka o vrsti sintaktičkih odnosa u dubinskoj strukturi. Jezgrene će rečenice dakle izgledati ovako:

- a₁) *Osa koncima suče prostor.*
- b₁) *Konci su titravi.*⁸

Na isti način bismo tako od jezgrenih rečenica:

- a₂) *Otac je djetetu donio lijek.*
- b₂) *Dijete je bolesno.*

mogli proizvesti u površinskoj strukturi rečenicu *Bolesnom djetetu otac je donio lijek*. Po elementima koji su joj u dubinskoj strukturi pretpostavljeni i po pravilima pomoću kojih je proizvedena ta bi rečenica svojim sintaktičkim ustrojem morala biti jednaka ustrojstvu rečenica *Drhtavim rukama Nada je otvarala sanjaricu* i *Titravim koncima (svoga osamljenog leta) osa suče prostor*. Ona to doista i jest, ali samo pod uvjetom da adverbne u gornjim rečenicama: *drhtavim rukama* i *titravim koncima*, postuliramo isključivo kao priložne oznake koje odgovaraju na pitanje *k o m u* ili *č e m u*?, tj. da im u padežnoj paradigmi pretpostavimo dativ.

⁷ N. Simić, *Braća i kumiri*, Kultura, Zagreb 1955, str. 24.

⁸ Pri formuliranju jezgrenih rečenica zanemarili smo elemente koji su sintaktički nebitni za pojavu koju opisujemo.

3.2. Time, međutim, nije iscrpljena mogućnost opisa tih rečenica. Većina će naime izvornih govornika hrvatskoga ili srpskoga jezika u neposrednom pristupu tim rečenicama vjerojatno naše adverbe *drhtavim rukama i titravim koncima* intuitivno razumjeti kao odgovor na pretpostavljeno pitanje *kako ili čime?*; ovjerit će ih dakle u instrumentalu. Izlazi, prema tome, da su sintaktički odnosi u tim rečenicama dvoznačni, jer mogu značiti dvoje: 1) da je Nada s pomoću ruku otvarala sanjaricu i da je osa sukala prostor s pomoću titravih konaca svoga leta, i 2) da je otvarala sanjaricu ne s pomoću ruku nego upravo za njih, odnosno da je osa sukala prostor za titrave konce svoga leta. Obje te rečenice dopuštaju mogućnost primjene dvovrstnih transformacija na iste elemente njihova dubinskog ustrojstva. Potpun bi opis tih rečenica po tome morao polaziti od pretpostavke o dvama semantički različitim ustrojstvima sintaktička relevantnost kojih se u površinskoj strukturi morfološki neutralizira sinkretizmom dativa i instrumentala u množinskoj padežnoj paradigmi. Semantička će dakle interpretacija tih rečenica ovisiti isključivo o tome koju ćemo od mogućih izbornih transformacija primijeniti na elemente njihova dubinskog ustrojstva.

3.3. Riječ je tu o dvjema transformacijama pomoću kojih opisujemo sintaktički relevantnu razlikovnost padeža, čak i ondje gdje je razlika među njima morfološki neutralizirana. U našim primjerima to su množinski oblici dativa i instrumentala. Inače se ti padeži u jednini i morfološki i sintaktički dobro razlikuju pa je ta razlika onda iskazana i elementima dubinskog ustrojstva rečenica u kojima se oni javljaju. Tako ćemo npr. adverb *drhtavom rukom* u rečenici *Drhtavom rukom Nada je otvarala sanjaricu* ovjeriti samo u instrumentalu, a adverb *drhtavoj ruci* u rečenici *Drhtavoj ruci Nada je otvarala sanjaricu* samo u dativu. U tim je rečenicama sintaktička razlikovnost dativa i instrumentala već izražena razlikom u morfološkoj isključivosti njihovih oblika, pa su im stoga i sintaktička ustrojstva — organizirana na toj pretpostavci — nužno jednodznačna.

I rečenicu *Drhtavim rukama Nada je otvarala sanjaricu* možemo učiniti jednoznačnom ako uz njezin predikat uvrstimo neki adverb ili u dativu ili u instrumentalu jednine; uvrstimo li npr. dativ: *Drhtavim rukama Nada je sestri otvarala sanjaricu*, adverb *drhtavim rukama* nužno tada interpretiramo kao instrumental, i obratno: uvrstimo li instrumental: *Drhtavim rukama Nada je rukom otvarala sanjaricu*,⁹ adverb *drhtavim rukama* interpretiramo kao dativ. To u našem primjeru znači da se u jednoj rečenici ne može više puta ostvariti isti padežni odnos adverba prema predikatu.

Dalja bi istraživanja tih odnosa na većem broju primjera pokazala koliko je kao kriterij za razlučivanje dativa od instrumentala mjerodavna sematička opozicija živo-neživo, zatim glagolska rekcija, prema kojoj su ti padeži načelno razlučeni kao objekti, itd.

⁹ Postava u kojoj bismo adverb *drhtavim rukama* uz instrumental *rukom* interpretirali također kao instrumental — neovjerena je.

4.0. Primjenom transformacijske tehnike u navedenim smo primjerima utvrdili sintaktičku dvoznačnost rečenica i naznačili kriterije njezina raščlanjivanja. Na taj smo način u opis sintaktičkih odnosa uveli metodološki postupak pomoću kojega u načelu možemo raščlaniti svaku dvoznačnost koja će se pojaviti u proizvodnom procesu. Pokušamo li tako npr. rečenici *Na tla se žena ugušena sruši*¹⁰ pretpostaviti elemente dubinskog ustrojstva, izgledat će to ovako:

- c) *Žena se sruši na tla.*
- d) *Žena je ugušena.*

Primijenimo li sada na te elemente maksimum fakultativnih transformacija kako bismo ponovno proizveli rečenicu kakva je potvrđena u tekstu, pokazat će se pri takvoj proizvodnji da je, s obzirom na mogućnost odredbe sintaktičkog položaja, status participia pasivnog *ugušena* u toj rečenici dvoznačan. On naime može u toj rečenici biti atribut imenici *žena*, s kojom je morfološki sročan: *ugušena žena*, pa je rečenicu moguće čitati ovako: *Ugušena žena sruši se na tla*,¹¹ ili pak može biti fakultativni predikatni proširak,¹² uvršten u rečenicu izravno preko glagolskoga predikata: *sruši se ugušena*, pa je rečenicu moguće čitati ovako: *Žena se na tla sruši ugušena*.

Valja međutim naglasiti da se prebacivanjem participia *ugušena* na bilo koje mjesto u redosljed riječi u rečenici njegov sintaktički položaj ne može jednoznačno utvrditi niti se time sintaktička dvoznačnost rečenice uopće može dokinuti. Stoga je za potpun opis naše rečenice nužno uvesti dvovrsne fakultativne transformacije; primjena jedne logički doduše isključuje primjenu druge pod istim uvjetima, ali nijedna od njih ne uklanja rečenici njezinu sintaktičku dvoznačnost.

4.1. Dvoznačnost se transformacijama samo raščlanjuje i na taj se način ujedno opisuje, pokazujući kako se dvije sintaktičke kategorije uvijek nužno međusobno razlikuju svaka svojim posebnim odnosom prema pravilima sintaktičke razine. Tako su i atribut i fakultativni predikatni proširak, jednako kao instrumental i dativ, načelno uvijek posve jasno razlučene sintaktičke jedinice, bez obzira na rečenične primjere u kojima se mogu javiti ili samostalno ili u morfološkoj neutralizaciji s drugom sintaktičkom mogućnošću.

Sintaktički se položaj atributa pri tom određuje iz njegova odnosa prema imenici ili zamjenici, uz uvjet da ta imenica ili zamjenica u rečenici bude izričito navedena. Tako npr. rečenici *Moj prijatelj kupuje knjige* derivacijskim i obaveznim transformacijskim pravilima moramo pretpostaviti u dubinskoj strukturi ove jezgrene rečenice:

- c₁) *Prijatelj kupuje knjige.*
- d₁) *Prijatelj je moj.*

¹⁰ I. G. Kovačić, *Jama*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1947, str. 15.

¹¹ Obje interpretacije bar približno pokušavamo ilustrirati redom riječi.

¹² O pojmovnoj odredbi proširka v. u članku M. Petija *Gramatičko značenje i sintaktički položaj participia prezenta i participia perfekta*, *Suvremena lingvistika* 10, Zagreb 1974, str. 15–21.

Na tako pretpostavljene jezgrene rečenice moguće je sada primijeniti samo jednovrsnu fakultativnu transformaciju, onu koja će u proizvodnom procesu zamjenički oblik *moj* opisati kao atribut uz imenicu *prijatelj*.

4.2. Međutim, u rečenici *Hodam prav i odlučan*¹³ pridjevski su oblici *prav* i *odlučan* kao atributi neovjereni jer nije izričito navedena riječ po kojoj bi kao atributi mogli biti uvedeni u rečenicu. U toj rečenici moguće ih je pretpostaviti samo kao fakultativne predikatne proširke kojima je sintaktički položaj u rečeničnom ustrojstvu određen izravnim odnosom prema glagolskom predikatu *hodam*. Po tom istom glagolskom predikatu moguće je doduše jednoznačno pretkazati i subjekt, i to ne samo kao sintaktičku kategoriju nego i riječ koja u toj rečenici za subjekt stoji: prvo lice osobne zamjenice: *ja*, ali pridjevi *prav* i *odlučan* nisu ni tada njezini atributi. Morfološko slaganje tih oblika sa zamjenicom *ja* u našoj rečenici irelevantno je za odredbu njihova sintaktičkog položaja u rečeničnom ustrojstvu. Ti su dakle pridjevski oblici kao sintaktičke jedinice jednoznačno definirani samo iz njihova specifičnog odnosa prema glagolskom predikatu i po tom su odnosu načelno razlučeni od svih ostalih kategorija u sintaktičkom ustrojstvu rečenice.

4.3. Uvodeći u opis transformacijsku tehniku na jednostavnim smo primjerima tek naznačili kriterije za raščlanjivanje jedne vrste sintaktičkih odnosa u rečenicama hrvatskoga ili srpskoga jezika. Govorili smo samo o dva vida sintaktičke dvoznačnosti; time, dakako, tu pojavu nismo ni približno iscrpili u svim njezinim složenijim vidovima. To nam uostalom ovdje nije bio ni cilj. Nastojali smo samo utvrditi osnovni metodološki postupak pri opisu nekih sintaktičkih odnosa transformacijskom tehnikom. Pokušavajući razlučiti sintaktičku dvoznačnost rečenica kao temeljni kriterij raščlambe postulirali smo nužnost uvođenja dvovrsnih fakultativnih transformacija. Jednom je vrstom transformacija pri tom definiran jedan a drugom vrstom drugi vid sintaktičkog ustrojstva rečenice.

¹³ I. Kušan, op. cit., str. 111.